
Erkki J. Hollo (toim. / ed.)

Kansallinen oikeus ja liittovaltioistuva Eurooppa

National Law and Europeanisation

Toimituskunta / Editorial Board

Mika Hemmo

Erkki J. Hollo

Pia Letto-Vanamo

Tilausosoite / Publisher & orders

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300, f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Kannen suunnittelu / Cover: Heikki Kalliomaa

Kannen kuva / Cover picture: Perry-Castañeda Library Map Collection,
University of Texas, Austin, Texas, USA.

© Suomalainen Lakimiesyhdistys, the authors and other copyright holders

ISSN-L 1458-0446

ISSN 1458-0446

ISBN 978-951-855-288-1

Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski 2009

Sisällys

Lukijalle / Preface	VII
<i>Erkki J. Hollo</i> : Opening Speech	IX
<i>R. C. Van Caenegem</i> : Historical Considerations on the Role of Judges in Europe and America	1
<i>Aulis Aarnio</i> : In the Footsteps of the New Rhetoric	15
<i>Maarit Jänterä-Jareborg</i> : Family Law in the European Judicial Space – Concerns Regarding Nation-State’s Autonomy and Legal Coherence ..	29
<i>Iain Cameron</i> : The Influence of European Human Rights Law on National Law	63
<i>John A. E. Vervaele</i> : Fundamental Rights in the European Space for Freedom, Security and Justice: The Prætorian <i>ne bis in idem</i> Principle of the Court of Justice	85

KULTTUURI, KIELI JA HISTORIA CULTURE, LANGUAGE AND HISTORY

<i>Heikki E. S. Mattila</i> : Oikeusviestinnän näkökulmia	114
<i>Antero Jyränki</i> : Oikeuden ja kielen suhde	122
<i>Ulla Tiilikä</i> : Oikeuskielen ja yleiskielen suhde: viisi näkökulmaa	130
<i>Virpi Harju</i> : Oikeuden sanaton kieli	146

EUROOPPALAISTUVA SIVIILIOIKEUS EUROPEANISATION OF CIVIL LAW

<i>Jarno Tepora</i> : Eurooppalaistuva siviilioikeus	160
<i>Juha Karhu</i> : Suomalaisen siviilioikeuden tila ja tulevaisuus – pohjoismainen tausta ja eurooppalaiset haasteet	164
<i>Jaana Norio-Timonen</i> : Tutkija eurooppalaisena lainsäätäjänä	176
<i>Eva Tammi-Salminen</i> : Eurooppalaistuvan esineoikeuden haasteet	188
<i>Jukka Mähönen</i> : Eurooppalainen yritys oikeus globalisaation puristuksessa	202

OIKEUSTURVA JA HALLINTO LEGAL PROTECTION AND ADMINISTRATION

<i>Pekka Vihervuori</i> : Human Rights and the Procedural Autonomy of National Decision-Making: Starting Points for the Theme	215
<i>Matti Pellonpää</i> : Euroopan ihmisoikeussopimuksen hallintomenettelylle ja lainkäytölle asettamat vaatimukset ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa	218
<i>Laura Ervo</i> : Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja kansallinen päätösvalta	238
<i>Eija Siitari-Vanne</i> : Oikeudenmukainen oikeudenkäynti – tehokkuus hallinnon ja hallintolainkäytön välisenä työnjakona	256
<i>Samuli Miettinen</i> : European Criminal Law in National Courts: The Application of Limits to Direct and Indirect Effect	270

YMPÄRISTÖ JA YHTEISKUNTA ENVIRONMENT AND SOCIETY

<i>Erkki J. Hollo</i> : Man, Environment and Law – Thoughts of Balance and Communication	287
<i>Thilo Marauhn</i> : Environment and Society -aiheesta tulossa	303
Kirjoittajat – Authors	319
Ohjelma – Programme	321

Virpi Harju

Oikeuden sanaton kieli

Artikkelissani tarkastelen oikeuden sanatonta kieltä lähinnä oikeudenkäytön kuvallisesta näkökulmasta ja käsittelen artikkelissani oikeuden kuvallista symboliikkaa ja niitä arvoja, joita oikeuden vertauskuvilla on haluttu ilmaista. Länsieurooppalainen oikeuden kuvatraktio on rikasta, ja se välittää katsojalleen myös kuvallisesti sanomaa, jota suomalaisessa traditiossa välitetään pääosin tekstuaalisesti. Kuvallinen perinne on Suomessa tällä alueella ollut vaatimatonta.

Antiikin mytologiassa on useita naishahmoja tai -jumalia, jotka liitettiin oikeuden jakamiseen ja ylläpitämiseen. Näistä useimmiten mainittuja ovat Kreikan antiikin Themis-jumalatar ja Rooman antiikin Justitia-jumalatar. Tämän symboliikan kehittymisen osalta nojaudun aikaisempiin oikeuden kuvallisiin tutkimuksiini *Oikeuden kuva* (Helsinki 2000) sekä mm. saksalaisten Otto Rudolf Kisselin tutkimukseen *Die Justitia. Reflexionen über ein Symbol und seine Darstellung in der bildenden Kunst* (München 1984) ja Ernst von Moellerin tutkimuksiin *Die Waage der Gerechtigkeit und Die Augenbinde der Justitia* (Berlin 1905–1907).

Oikeus on yhteiskunnan peruskysymyksiä, ja se tarkoittaa vastuuta oikeuksien ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta yhteiskunnassa. Kautta aikojen myös taiteilijat ovat pyrkineet kuvataiteen eri ilmaisukeinoin havainnollistamaan, mitä oikeus on. Allegoriaesityksenä oikeus ja oikeudenmukaisuus on useimmiten kuvattu ylevänä naisen hahmona joko silmät si-dottuina tai avoimina, miekka ja vaaka kädessä. Katso esimerkiksi *Oikeuden kuva* -kirjan (Helsinki 2000) etukansi, jossa on kuva Rafaelin Stanza della Segnaturan kattomaalauksesta *Justitia* vuosilta 1508–1511 (Vatikaanin museo, Rooma).

Oikeuden kuvasymboliikan historiasta

Oikeuden kuvallisia esityksiä on säilynyt jo antiikin ajalta tähän päivään. Eräs maailman vanhimmista ja tunnetuimmista kuvaesityksistä ja kirjoite-
tuista lakikokoelmista on Hammurabin lakisteela (n. 1792–1750 eKr.). Kuvassa taivaan ja maan tuomari Šamaš luovuttaa lain ja oikeuden kunin-
kaalle. Muinais-Egyptissä strutsinsulka (hieroglyfinä) oli ensimmäinen ku-
vallinen symboli oikeuden aatteelle. Se kuvaa totuutta. Strutsinsulkaa pi-
dettiin tasasuhtaisuutensa vuoksi tasa-arvon merkinä ihmisten kesken ja
valkoisen värinsä tähden myös sisäisen puhtauden osoituksena. Kehityk-
sen kuluessa jumalallista alkuperää oleva Ma’at muuttui vähitellen totuu-
den ja oikeudenmukaisuuden jumalattareksi. Hänet esitettiin istuvassa asen-
nossa strutsinsulka päässä ja elämänmerkki kädessä.¹

Varhaisin oikeuden kuvasymboli Kreikan antiikissa oli kaksoiskirves. Myöhemmin ilmestyi Themis-jumalatar, joka oli oikeuden ja lakeihin pe-
rustuvan järjestyksen ja pysyvyyden personifikaatio ja suojelijatar. The-
moksen ohella myös Dike esiintyi oikeuden jumalattarena. Hän oli The-
moksen ja Zeuksen tytär. Aluksi Dike nähtiin yleensä oikeuden ja järjestyk-
sen säilyttäjänä. Myöhemmin hänestä tuli taivaallisten rangaistusten täy-
täntöönpanija ja siten myös tuomari. Dike auttaa oikeuden toteutumista ja
hänen tunnuksinaan olivat miekka, kirves (joskus myös nuija) ja vaaka. Hänet kuvataan kunnioitusta herättäväksi kaunottareksi, joka näkee ja pal-
jastaa kaiken kätketyn ja hänen katseensa tunkee kaiken pimeyden läpi. Eräessä attikalaisen amfora-maljakon kuvassa noin 520 eKr. Dike taistelee
epäoikeudenmukaisuutta (Adikia) vastaan. Tässä oikeus ymmärretään tais-
teluna oikeuden ja epäoikeudenmukaisuuden välillä. Muita Kreikan antii-
kin oikeuden jumalattaria olivat Astraia, joka samaistettiin Dikehen, ja Di-
kaioisyne, joka kuvattiin vakavaimmaksi puhtaaksi neidoksi. Hän ei anta-
nut minkään seikan vaikuttaa ratkaisuihinsa ja hänellä oli läpitunkevan te-
rävä katse.²

¹ Virpi Harju: Oikeuden kuvalliset kasvot, teoksessa: Oikeuden kuva / Bilden av rätten och rättvisan. Toim. / Red. Virpi Harju. Helsinki: Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja sel-
vityksiä 5 / Riksdagsbibliotekets rapporter och utredningar 5. Eduskunnan kirjasto / Riks-
dagsbiblioteket, Vaasa / Vasa 2000 (s. 24–50), s. 29–30; Winfried. Von Orthmann: Der Alte
Orient. Propyläen Kunstgeschichte, Berlin 1975 s. 300–301; Otto R. Kissel: Die Justitia.
Reflexionen über ein Symbol und seine Darstellung in der bildenden Kunst. 2., durchgese-
hene Auflage. Verlag C. H. Beck, München 1997 s. 19.

² Harju 2000 s. 30–31; Kissel 1997 s. 20–22.

Alkuaan antiikin Roomassa oikeudenmukaisuutta edustava Justitia-hahmo miekkoineen ja vaakoineen oli täysin tuntematon. Kreikkalaisten ajattelun vaikutuksesta ja Dike-jumalattareen liittyen Justitia-hahmo tuli tunnetuksi oikeudenmukaisuuden symbolina. Justitiale rakennettiin Augustuksen aikana temppeli Rooman kaupunkiin. Roomalaisessa oikeusajattelussa oli alun perin erotettavissa kaksi oikeuskäsitettä, Justitia ja Aequitas. Justitia kuvattiin ilmaukseksi ankaran, positiivisen oikeuden noudattamisesta ja ylläpitämisestä. Aequitas sisältää ankaran lainmukaisuuden ulkopuolelle menevää inhimillistä suhtautumista, joka punnitsee kaikkia asiaan vaikuttavia tekijöitä ja pyrkii lopputulosten kohtuullisuuteen.³

Ensiksi roomalaiset suosivat Aequitasta henkilöiden hänet naisen hahmoon, jolla oli attributteina vaaka ja runsaudensarvi, eikä miekkaa. Myöhemmin Aequitas- ja Justitia-jumalattaria käytettiin kuitenkin oikeuden symboleina rinnakkain ja myös erottamattomasti toisistaan. Aequitaksen ja Justitia-jumalattaren esityksiä tapaa roomalaisissa keisariajan rahoissa, joissa muiden jumaluuksien tavoin on kuvattu myös oikeuden ja oikeudenmukaisuuden jumalatar tunnuksineen (kuva 1). Rahan toisella puolella on yleensä hallitsijan muotokuva valtiomahdin laillisuuden symbolina.⁴

Nykyisen länsieurooppalaisen oikeudenjumalattaren, Justitian, muotoutuminen tapahtui vähitellen. Myöhäiskeskiajalla noin 1200-luvun puolivälissä oikeudenjumalatar esitettynä miekka ja vaaka kädessään alkoi levitä Euroopan taiteessa. Oikeuden symboleina vaaka ja miekka periytyivät antiikin Kreikasta, ja ne ovat kuuluneet oikeudenjumalattaren perinteisiin tunnuksiin. Tunnuksista vaaka on vanhin ja epäilemättä laajimmalle levinnyt ja tunnetuin kuvataiteen käyttämä oikeuden allegoria. Itse vaa'an keksiminen palautuu kauas muinaisuuteen.

Saksalaisen Ernst von Moellerin oikeuden vaakaa koskevan tutkimuksen mukaan oikeuden tulisi puolueettomasti ja henkilön asemaan katsomatta tarkkaan tuomita ja punnita etuisuudet. Sen vuoksi on jumalattarelle jo vanhastaan annettu vaaka käteen. Vaaka näyttää tosiasiallisen tilan, se on lahjomaton ja oikea. Sen luonteeseen ja ominaislaatuun kuuluu oikeudenmukaisuus. Ajatus on ikivanha. Vaaka soveltuu kysymyksen ”oikein vai

³ Harju 2000 s. 32; Kissel 1997 s. 23.

⁴ Guido Kisch: Recht und Gerechtigkeit in der Medaillenkunst. Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften philosophisch ”historische klasse Jahrgang 1955 ” 1. Abhandlung. Carl Winter. Universitätsverlag. Heidelberg 1955 s. 53–54.

väärin” symboliseen esittämiseen. Nykyajan taiteessakin vaaka on saanut oikeudenmukaisuuden, oikean ja lahjomattomuuden merkityksen.⁵

Jumalallisen sielunpunnituksen ajatus on oikeuden vaa’an lähtökohtana. Muinaisessa Egyptissä Osiris punnitsi kuolleiden sieluja. Myös kreikkalaiset tunsivat sielunpunnituksen ja vainajantuomion.⁶ Oma osansa oikeuden-jumalattaren kuvastraditiossa on mm. kristillisillä vaikutteilla. Viimeinen tuomio on kristillisen uskon ja myös monen muun uskonnon keskeinen teema. Uuden Testamentin mukaan kuoleman jälkeen ihminen joutuu tuomiolle teoistaan. Kaikkina aikoina *Viimeinen tuomio* -aihe on ollut suosittu myös kuvataiteessa. Miekkaa käytettiin ikivanhana rangaistuksen ja koston symbolina. Monissa sielujen punnituksen kuvauksissa seisoo Kristus maailmantuomarina miekan, palmunoksan tai liljan ja vaa’an kanssa. Noin 1100-luvulta alkaen arkkienkeli Mikael esiintyy Kristuksen ohella sielujen punnitsijana ja vaakakupin haltijana. Tämä esitys on kuvattu todennäköisesti ensimmäisen kerran Torcellon katedraalin mosaiikissa lähellä Venetsiaa.⁷ Huippuunsa aihe kohoaa flaamilaisen taidemaalarin Rogier van der Weydenin (noin 1400–1464) *Viimeinen tuomio* -kuvauksessa (ennen 1450).⁸

Pitkän aikaa myös vitsakimppu kirveineen oli oikeudenjumalattaren symboli. Miekan ohella se on tuomioiden täytöntöönpanon ja vallan vertauskuva. Vitsakimppusymboli on etruskilaista alkuperää. Oikeuselämässä se esitti roomalaisilla huomattavaa symbolista osaa. Vitsakimppusymboli esiintyy jo antiikin ja myöhemmän ajan roomalaisissa rahoissa. Oikeuden tunnukseksi se on ajan myötä menettänyt merkitystään. Kun siitä tuli Italian fasismin heraldinen tunnus, se sai rasitteita oikeuden attribuuttina.⁹

⁵ *Virpi Harju*: Oikeuden temppelin kuvalliset symbolit. Vaasan hovioikeuden perustajan Kustaa III:n oikeusvalistuksen perintöä, teoksessa: Oikeuden kuva / Bilden av rätten och rättvisan. Toim. / Red. Virpi Harju. Helsinki: Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 5 / Riksdagsbibliotekets rapporter ovh utredningar 5. Eduskunnan kirjasto / Riksdagsbiblioteket, Vaasa / Vasa 2000 (s. 64–80), s. 70; Ks. myös *E. von Moeller*: Die Waage der Gerechtigkeit. Zeitschrift für christliche Kunst, Nr 9 (s. 269–280) ja Nr 11 (s. 345–350). Berlin 1907.

⁶ *Harju* 2000 s. 70–71; *E. von Moeller*: Die Waage der Gerechtigkeit. Zeitschrift für christliche Kunst, Nr 10 (s. 291–304), Berlin 1907 s. 300, 298.

⁷ *Harju* 2000 s. 33, 35; *Kissel* 1997 s. 33–34.

⁸ *Wolfgang Pleister*: Der Mythos des Rechts, teoksessa *Recht und Gerechtigkeit im Spiegel der europäischen Kunst*. Wolfgang Pleister – Wolfgang Schild (Hrsg.), s. 8–43. DuMont Buchverlag Köln 1988 s. 42.

⁹ *Harju* 2000 s. 73.

Todennäköisesti vanhin saksalaisella kielialueella oleva oikeudenjumalattaren kuvaus attribuutteenaan miekka ja vaaka on paavi Klemens II:n sarkofagissa vuodelta 1247. Se sijaitsee Bambergin tuomiokirkossa. Ehkä huomattavin esikuvallinen vaikutus myöhemmille ajoille on kuitenkin Firrenzen S. Giovannin kastekirkon eteläoven oikeusaiheisella pronssireliefilä vuodelta 1336. Tässä Andrea Pisano on kuvannut Justitian vaa'an ja koitetun miekan kanssa.¹⁰

Jo ensimmäisellä jälkikristillisellä vuosituhannella oli havaittavissa laajalle levinnyt tapa oikeuden allegoriseen esitykseen. Keskiajan skolastiikka kuvasi hyvin pikkutarkasti henkilöahmoja, symboleja ja allegorioita. Jaoteltiin seitsemän hyvettä (viisaus, kohtuus, urhoollisuus / voima, oikeus ja usko, toivo ja rakkaus / armeliaisuus) ja seitsemän pahetta. Myöhemmin hyveitä lueteltiin enemmän. Tarjolla oli rikas aineisto keski- ja myöhemmin renessanssiajan taiteilijoiden luomisen ilolle. Kuvataiteessa hyveet on kuvattu naisten hahmoissa.¹¹

Muun muassa saksalainen kuuluisa taiteilija Lucas Cranach (1472–1553) on kuvannut oikeuden hyveenä. Maalauksessa *Oikeus, Justitia* vuodelta 1537 Cranach on esittänyt oikeuden nuoren naisen hahmossa taivaallisessa alastomuudessa. Oikeudenjumalattarella on kädessään oikeuden attribuutit miekka ja vaaka, jotka ovat toimintavalmiudessa painottaen totuutta. Maalauksessa taiteilija on tehnyt eläväksi taipumattoman oikeudenpäättöksen (kuva 2).¹²

Myös oikeustiede, jota opetettiin yliopistoissa, esitettiin oikeudenjumalattaren muodossa. Rafaelin näkemystä aiheesta kuvaa Stanza della Segnaturan kattomaalaus *Justitia* vuosilta 1508–1511 Vatikaanin museossa Roomassa. Maalaus on eräs Italian renessanssiajan merkittävimmistä ja kauneimmista oikeudenjumalattaren esityksistä. Salin piti olla alkuperäisten rakennussuunnitelmien mukaan paavi Julius II:n kirjasto. Se muuttui kuitenkin tuomiopaikaksi. Kirjastossa kirja-aarteet oli tarkoitettu järjestää neljän kategorian: teologian, filosofian, oikeustieteen ja runouden mukaan. Näin ollen jokainen tiede sai kattomaalaukseen oman esityksensä. Maalauksessa oikeudenjumalatar on kuvattu lakitauluja kannattavien pienten puttojen ympäröimänä, miekka ja vaaka kädessä. Esitystä täydentävät vielä kaksi

¹⁰ Harju 2000 s. 36; Kissel 1997 s. 35–36.

¹¹ Harju 2000 s. 33.

¹² Harju 2000 s. 39–40.

sen alla olevaa kuvaa, jotka symboloivat maallista ja kirkollista oikeutta. Toinen kuvista esittää Justinianusta lakikirjan ja toinen paavi Gregoriusta IX:tä käskykirjeiden kanssa. Kuvien yläpuolella puolikaareissa on kuvattu kolme hyvettä: voima, viisaus ja kohtuus. Pienet putot tarkoittavat teologisia hyveitä.¹³

Alkuaan oikeudenjumalattren symboliikkaan ei ilmeisesti liittynyt ajatus suljetuista tai sidotuista silmistä. Von Moeller on Justitian silmäsidettä koskevassa tutkimuksessaan todennut säilyneiden kuvausten ja muiden tietojen perusteella, että muinaisilla Themiksellä ja Dikellä sekä Justitiaalla ja Aequitaksella oli hyvin suuret ja avoimet silmät. Roomalaisen Gelliuksen (eli 100 jKr.) välittämä Khrysippoksen tieto siitä, että oikeudenmukaisuudella oli vakava ja ankara katse, ei suo epäilylle sijaa. Suljetut tai sidotut silmät olisivat soveltuneetkin huonosti siihen, että oikeuden jakaminen liitettiin jumalolentoihin, jotka aina näkivät totuuden. Myös arkkienkeli Mikael ja Kristus maailmantuomareina on kuvattu avoimin silmin. Kreikkalaiset Diodorus (eli Caesarin ja Augustuksen aikana) ja Plutarkhos (n. 50–n. 125 jKr.) kertovat kirjoituksissaan, että Thebassa oli kuva tuomarista, jolla ei ole käsiä ja ylituomarista, jolla on silmät suljettuina. Plutarkhos antaa selityksen: oikeudenmukaisuus ei ota vastaan lahjoja eikä myöskään vieraita vaikutteita. Myöhemmällä keisariajalla näitä kertomuksia esiintyy yhä enemmän.¹⁴

Silmäside ilmestyi länsimaiseen taiteeseen 1500-luvun alussa humanismin kaudella, jolloin se alkaa yleistyä oikeuden tunnuksena. Von Moellerin mukaan silmäsidetunnus tuli oikeuden symboliksi antiikin kertomuksissa mainittujen silmien sulkemisen tilalle,¹⁵ taustana ajatus siitä, että oikeutta on jaettava siihen katsomatta, minkälaisen ihmisen asiasta on kysymys. Olipa kysymys rikkaasta tai köyhästä, ylhäisestä tai alhaisesta, tuomarin tulee tutkia asia vain oikeuden kannalta. Silmäside ilmaisee puolueetonta oikeudenkäyttöä. Jo Vanhassa Testamentissa annetaan 5. Mooseksen kirjassa ohje: ”Älkää tuomitessanne olko puolueellisia, vaan kuunnelkaa alhaista samoin kuin ylhäistäkin. Älkää pelätkö ketään...”. Kisselin mukaan

¹³ Harju 2000 s. 39; Ks. myös Kissel 1997 s. 79 ja Wolfgang Schild: Gerechtigkeitsbilder, teoksessa *Recht und Gerechtigkeit im Spiegel der europäischen Kunst*. Wolfgang Pleister – Wolfgang Schild (Hrsg.), s. 105–107.

¹⁴ E. von Moeller: Die Augenbinde der Justitia. *Zeitschrift für christliche Kunst*, Nr 5 (s. 141–152), Berlin 1905 s. 142–145.

¹⁵ von Moeller 1905 s. 145, 147.

silmäsiteen ilmestyminen juuri tänä ajankohtana kertoo mm. yksilön arvon korostumisesta sekä tuomitsemistoiminnan irrottamisesta yleisestä vallankäytöstä ja tähän liittyvään pyrkimykseen ilmentää tuomarin riippumattomuutta.¹⁶

Kysymykseen, täytyykö oikeudenjumalattarella olla symbolisesta tehtävästään johtuen sidotut silmät vai päinvastoin avoimet ja erikoisen hyvin näkemät silmät, ovat kuvataiteilijat vastanneet vuosisatojen kuluessa eri tavalla. Molemmat esitystavat ovat levinneet oikeudenjumalattaren kuvauksissa. Nykyajan kuvataiteessa on oikeutta ja oikeudenmukaisuutta kuvattu sekä avoimin että sidotuvin silmin sekä joskus ivallisesti karikatyyritäiteessa osittain sidotuvin silmin.

Oikeudenjumalatar, jolla on miekka ja vaaka kädessä, silmät sidottuina tai avoimina, on säilynyt 1200-luvun puolivälistä vakiintuneessa muodossaan vuosisatojen ajan aina 1900-luvulle asti, jolloin alkaa esiintyä rinnan uusia oikeudenjumalattaren esitysmuotoja. Oikeudenjumalattaren attributit ovat säilyneet meidänkin oikeutemme tunnuskuvinä. Rooman valtakunta jätti ne perinnöksi länsieurooppalaiselle kulttuurille.¹⁷

Suomen oikeuden koruttomat kehukset

Läntisessä kulttuuriperinnössä oikeuden viestimisellä kuvataiteen keinoin on vahva asemansa. Suomessa kuvallinen ja myös esineellinen viestintä on ollut vähäistä, ja se on jäänyt jokseenkin tuntemattomaksi. Mutta merkkejä kiinnostuksesta ja muutoksista on jo havaittavissa. Yleisen tavan mukaan Länsi-Euroopan vanhojen kulttuurimaiden oikeusrakennuksissa, raatihuoneissa, parlamenttitaloissa ja muissa julkisissa rakennuksissa on oikeutta symboloivia kuva-aiheita, ja niitä esiintyy niin ikään yleisesti oikeutta käsittelevissä teoksissa, tuomioistuinten sineteissä sekä mitali- ja vaakunataiteessa.

Toisin kuin Sydän-Euroopassa ja anglosaksissa maissa, Suomessa tuomioistuin-kulttuuri on perinteisesti ollut hyvin kansanomaisista. Keskeisin syy vaatimattomuuteen lienee itse oikeudenjaon kansanomaisuudessa. Kansalliselle kulttuurillemme on pidetty vieraina loisteliaita oikeuspalatseja, Rans-

¹⁶ Kissel 1997 s. 82–84.

¹⁷ Harju 2000 s. 42; Kissel 1997 s. 46.

kan ja Belgian malliin, aiheeseen liittyvine sisustuksineen ja taideteoksineen. Oikeudenjumalattaren veistos rakennuksen sisätiloissa tai ulkopuolella lisää paikan arvokkuutta ja symboloi vahvalla tavalla oikeuden arvoa maailmaa. Oikeutta arvona korostavat tuomioistuinrakennukset ovat meillä poikkeuksellisia.

Nykyajan oikeustalot ovat yleensä tavallisia virastotaloja. Niissä ei esiinny oikeutta symboloivia arkkitehtonisia koriste-elementtejä eikä taideteoksia. Tuomarit eivät myöskään erottaudu oikeusyleisöstään pukeutumisellaan, kuten Euroopan sydänmailla. Tuomarin peruukit, viitat, käsineet ja kaulahuivit yms. eivät kuulu oikeuskulttuuriimme. Virkapuvut ovat olleet vain ylimpiä tuomareitamme varten. Hekin luopuivat niistä oma-aloitteisesti, kun Suomi itsenäistyi.

Selvänä poikkeuksena oikeustalojemme joukossa on Vanhan Vaasan Kustaa III:n hovioikeus (per. 1775, nykyisin Mustasaaren kirkko), joka erotuu arkkitehtonisella edustavuudellaan ja oikeusikonografisella merkittävyydellään muista oikeusrakennuksistamme (kuva 3). Vaasan hovioikeuden vanha rakennus oli osa eurooppalaista oikeustalotraditiota. Perinteen mukaisesti se sai myös arvoisensa oikeuden temppelin kuvalliset symbolit. Näistä merkittävin on vanhasta tuomiosalista säilynyt oikeuden tunnuksia esittävä sopraortaveistos vuodelta 1786. Yli-intendenttivorasto teetti korkokuvan Tukholmassa (kuva 4). Se on historiallisesti Suomen arvokkain oikeuden symboliikkaan liittyvä kuva. Se kuvaa erityisesti Kustaa III:n valistuspyrkimyksiin kuuluvaa oikeudenkäytön kehittämistä. Korkokuva sijaitsi Vanhan Vaasan hovioikeudentalon tuomiosalissa. Nykyisin se on uudessa hovioikeudentalossa.¹⁸

Korkokuvaan on kuvattu kaikki tuomarin velvollisuudesta muistuttavat tavallisimmat oikeuden tunnukset. Ne ovat vaaka, miekka, liktorin vitsakimppu ja kirves sekä silmäside. Korkokuvassa keskimmäisenä on avoin kirja (Raamattu tai lakikirja), jonka alle on asetettu ristikkäin liktorin vitsakimppu ja kirves sekä ristipäinen miekka. Vaakakupit ovat kirjan molemmin puolin. Avoimen kirjan päällä on oikeudenjumalattaren silmäside, joka kietoutuu päistänsä vaaka-akselin ympäri. Todennäköisesti avoin kirja kuvaa Raamattua. Koska tutkimusten mukaan oikeuden kuvissa säilyi *Jus divinum* -arvo pitkään, ajateltiin myös kaiken maallisen oikeuden ja totuuden tulleen viime kädessä Jumalalta.

¹⁸ Harju 2000 s. 42–43.

Korkokuvan runsassisältöiset oikeuden tunnukset valittiin todennäköisesti Kustaa III:n tahdosta. Hovioikeudentalon sopraportaveistos ei ole pelkkä koriste, vaan siihen liittyy selvä tarkoitus. Sen oli ilmennettävä Kustaa III:n yleistä pyrkimystä uudistaa lainkäyttö entistä oikeudenmukaisemmaksi ja inhimilliseksi; nämä pyrkimykset puolestaan heijastavat valistusajan yleistä henkeä. Kustaa III:n henkinen perintö on aina vaikuttanut hänen perustamassaan hovioikeudessa.¹⁹

Parin viime vuosikymmenen aikana on havaittavissa meilläkin syntyntä kiinnostusta ja uutta arvostusta oikeuden kuvalliseen esittämiseen. Uusimissa oikeustaloissamme on jo taideteoksia, jotka viestivät oikeutta. Kansallinen oikeutemme on kansainvälistymässä ihmisoikeussopimusten ja Euroopan unioniin liittymisen seurauksena. Asiaan lienee vaikuttanut myös kansakunnan varallisuuden kasvu: rahaa riittää nyt paitsi seiniin myös oikeutta viestittävään kuvataiteeseen. Muun muassa Joensuun, Helsingin, Raahen ja Tampereen uusissa oikeustaloissa sekä Rovaniemen hovioikeudessa samoin kuin Korkeimassa hallinto-oikeudessa on oikeusaiheista kuvataidetta.

Yksityiskohdiltaan rikas ja eloisa veistos Oikeudenjumalatar Themis ja hänen ratsunsa juhlaaarniskoissaan (1995) ilahduttaa Tampereen oikeustalon asiakaspalvelukeskuksen aulassa. Rautainen ratsu ja jumalatar ovat taiteilija Timo Ruokolaisen käsialaa, ja pellavaiset tekstiilit ovat hänen vaimonsa taiteilija Liisa Ruokolaisen luomia. Ratsastajalla on käsissään vanhat oikeuden ja oikeudenmukaisuuden symbolit miekka ja vaaka. Kirjoitusten mukaan teos on herättänyt monta kysymystä. Miksi oikeudenjumalatar on kuvattu turnajaisasussa? Onko kysymys esimerkiksi oikeudenmukaisuuden taistelusta vääryyttä vastaan? Nyky-yhteiskunnassa ei edes oikeus ole kritiikin ulkopuolella. Taide katsoo oikeudekseen kritisoida kaikkea mahdollista.

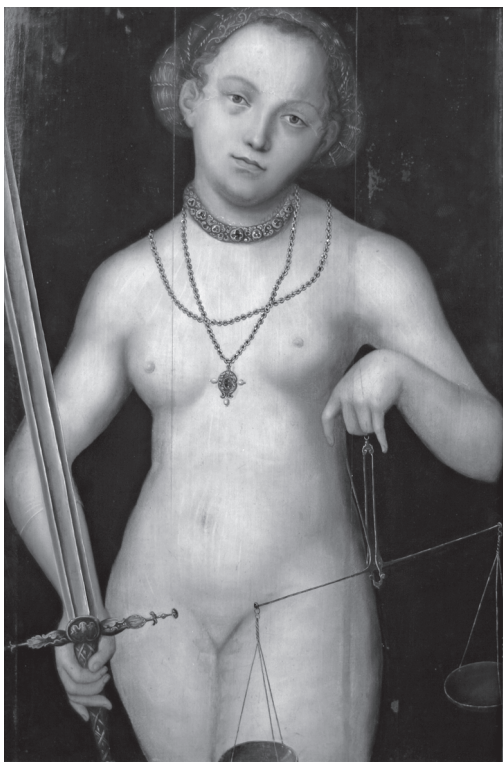
Roomalaisten mukaan oikeus on tietoa hyvästä ja kohtuudesta,²⁰ joten taiteen ja kauneuden kunnioittaminen sopivat hyvin oikeudennäyttämöille.

¹⁹ Harju 2000 s. 74.

²⁰ Jus ars boni et aequi est (D.1.1.1).

Kuva 1. Sestertius. Takas.
Aequitas runsaudensarvi ja vaaka
kädessään. Aequitas Avg Sc.
Läpimitta 30 mm. Teoksesta Guido
Kisch, Recht und Gerechtigkeit in
der Medaillenkunst. Heidelberg
1955 s. 134, 171, Tafel I. N:o 4.

Kuva 2. Lucas Cranach vanhemman (1472–1553) ateljee, Oikeus (Justitia), 1500-luku. Öljy puulle 72,5 x 48,5 cm. Karl Hedmanin kokoelmat. Valokuva Erkki Salminen. Pohjanmaan museon arkisto, Vaasa.

Kuva 3. Kustaa III:n Themikselle pyhitetty kuninkaallinen hovioikeus Vanhassa Vaasassa (nyk. Mustasaaren kirkko). Valokuva Gunnar Bäckman 1997.

Kuva 4.
Tuomarin
velvollisuuksista
muistuttavat
oikeuden
tunnukset Vaasan
hovioikeuden
korkokuvassa
(1786). Valokuva
Pekka Airaksinen
1987. Vaasan
hovioikeuden
perinnehuone.